

Ілона ОРДИНСЬКА,

orcid.org/0000-0001-9673-8576

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри іноземних мов

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

(Хмельницький, Україна) *ilonaordynska@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті йдеться про особливості формування іншомовної комунікативної компетентності засобами діалогічного мовлення під час викладання іноземної мови, а саме особливості використання діалогічних методів. Висвітлено необхідність досягнення належного рівня сформованості лексичної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників для забезпечення їхнього ефективного функціонування у професійному середовищі, оскільки це дає можливість захисникам кордонів зрозуміти нагальні проблеми й ситуації, які ймовірно можуть виникнути на кордоні та вдосконалити вміння вести діалог з особами, які перетинають кордон, мешканцями прикордонних регіонів, взаємодіяти з військовими та правоохоронними структурами, опитувати порушників, а також досягати взаєморозуміння та підтримувати взаємозв'язок. Проаналізовано структуру діалогів та їх функціональні типи, етапи навчання діалогічному мовленню. Визначено роль використання комунікативних ситуацій для розвитку усного діалогічного мовлення та формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. В результаті аналізу та узагальнення наукових підходів було проаналізовано зміст, комунікативні й мовні особливості діалогічного мовлення. Зазначено, що діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Розглянуто особливості діалогічного мовлення, а саме: наявність співрозмовників; смислова взаємозалежність реплік; швидкий обмін репліками майже без попереднього обмірковування; слухове сприйняття учасників діалогу, лаконічність, чіткість реплік; ситуативна залежність реплік; широке використання мовних штампів; зорове сприйняття учасників діалогу; Узагальнено, що діалогічне мовлення характеризується спонтанністю і має двосторонній характер, а його мовними особливостями є наявність стягнених форм.

Ключові слова: *іншомовна комунікативна компетентність, діалогічне мовлення, іноземна мова, курсант, офіцер-прикордонник.*

Ілона ORDYNSKA,

orcid.org/0000-0001-9673-8576

Candidate of Philological Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages

Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

(Khmelnytskyi, Ukraine) *ilonaordynska@ukr.net*

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE BORDER OFFICERS IN ENGLISH CLASSES

The article deals with the formation peculiarities of foreign language communicative competence by means of dialogic speech during foreign language teaching, namely, the peculiarities of dialogic method use. It was highlighted the need to achieve an appropriate level of lexical competence formation in future border officers to ensure an effective functioning in their professional environment. It enables border guards to understand urgent problems and situations that are likely to arise at the border and to improve the ability to conduct a dialogue with people who cross the border, residents of border regions, interact with military and law enforcement structures, interview violators, and also achieve mutual understanding and maintain mutual communication. The structure of dialogues and their functional types, the stages of learning dialogic speech were analyzed. The role of using communicative situations for the development of oral dialogic speech and the formation of foreign language communicative competence of future border guards was determined. As a result of the analysis and generalization of scientific approaches, the content, communicative and linguistic features of dialogic speech were analyzed. It was noted that dialogic speech is a process of speech interaction between two or more participants in communication. The peculiarities of dialogic speech were considered, namely: the presence of interlocutors; semantic interdependence of expressions; brevity, clarity and quick exchange of cues almost without pre-consideration; situational dependence of cues; wide use of language stamps; visual perception of dialogue participants; auditory perception of dialogue participants. It was summarized that dialogic speech is characterized by spontaneity and has a two-way character, and its linguistic features are the presence of contracted forms.

Key words: *foreign language communicative competence, dialogic speech, foreign language, cadet, border guard officer.*

Постановка проблеми. Інтеграція України у європейський простір та вихід на новий рівень відносин з країнами на міжнародній арені зумовили нове бачення та ставлення до іноземних мов. В Україні відбувається процес модернізації системи вищої освіти в умовах інтенсивної соціально-економічної співпраці з іншими країнами, основною метою якої є володіння іноземною мовою як засобом комунікації та набуття професійно-спрямованої іншомовної компетентності. Майбутні офіцери-прикордонники повинні ефективно й оперативно співпрацювати з особами, які перетинають державний кордон, іноземними співробітниками, мешканцями прикордонних регіонів, взаємодіяти з військовими та правоохоронними структурами. Компетентний прикордонник є професіоналом своєї справи, який дійсно усвідомлює цінність іншої людини, її культуру та звичаї, толерантно ставиться до представників інших держав.

Аналіз наукових джерел. Розвиток навичок іншомовного професійного спілкування майбутніх офіцерів-прикордонників відбувається, як відомо, у процесі активної мовленнєвої діяльності, яка необхідна для несення служби на кордоні (професійному спілкуванні). Особливості службової діяльності прикордонників вимагають навичок та вмінь вести бесіду англійською мовою з іноземними колегами та з людьми, які перетинають Державний кордон, вирішувати конфліктні ситуації. Відтак необхідною умовою реалізації такої потреби у вищому військовому навчальному закладі є навчання курсантів іноземної мови, зокрема діалогічного мовлення, яке є основою професійного спілкування.

Проведений аналіз наукової літератури засвідчує, що проблемі іншомовної комунікативної компетентності та взаємодії між особистостями присвячена значна кількість праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених: Р. Адлер, М. Аргайл, Л. Биркун, Л. Брахман, С. Брумфіт, К. Вердербер, Є. Головаха, Т. Доіл Р. Джонсон, Г. Китайгородська, С. Кожушко, С. Козак, С. Мельник, Л. Морська, Е. Пассов, О. Пометун, М. Свейн, С. Сисоева К. Сіон та ін.

Проблема навчання діалогічного мовлення багатоаспектна, тому досліджується багатьма науками: філософією, психологією, психолінгвістикою, мовознавством, лінгводидактикою. У працях філософів (Т. Батищева, В. Біблера, М. Кагана) визначено структуру, зміст і функції зовнішнього та внутрішнього діалогів у процесі спілкування. Структурно-синтаксичні й функціональні ознаки діалогічного мовлення висвітлено у працях таких учених-лінгвістів як В. Артемова, В. Колодязної,

В. Скалкіна, Л. Якубинського. Види й мовні засоби діалогічних текстів досліджували: І. Зимня, А. Мирошніченко. Вчені В. Колодязна, М. Пентелюк, Н. Скляренко, В. Черниш присвятили праці розвитку діалогічного мовлення курсантів на основі навчання англійської мови.

Зважаючи на викладене вище, **метою статті** є формування іншомовної комунікативної компетентності засобами діалогічного мовлення майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Підготовка кваліфікованого офіцера-прикордонника на сьогодні потребує від нього стати учасником міжкультурної комунікації та володіти усіма необхідними комунікативними компетентностями в професійному й ситуативному спілкуванні, навичками практичного використання іноземної мови в сфері діяльності, що зумовлена професійними потребами, а також ознайомлюватися з сучасною фаховою інформацією завдяки іноземним джерелам. Усе вищезазначене вказує на те, що в реаліях сьогодення кваліфікований випускник прикордонної служби повинен вільно володіти іноземними мовами, що в свою чергу обумовлює потребу вивчення практичного курсу «Іноземна мова за професійним спілкуванням». Саме діалогічну спрямованість має професійна взаємодія майбутніх офіцерів-прикордонників, а головною формою прояву мовленнєвого спілкування є мовленнєва поведінка співрозмовника.

У лінгвістичній літературі діалогічне мовлення трактується як особливий вид мовленнєвої діяльності, що характеризується ситуативністю, наявністю двох або більше комунікантів, швидкістю і безпосередністю процесу відображення явищ та ситуацій об'єктивного світу, активністю мовців щодо вираження свого індивідуального ставлення до фактів, великою кількістю емоційних реакцій, персональною направленістю. А. Мирошніченко розглядає діалогічне мовлення як процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Н. Скляренко стверджує (Мирошніченко, 2004: 9).

Діалогічне мовлення завжди має двосторонній характер, оскільки спілкуючись, співрозмовник може виступати в ролі мовця або слухача, який реагує на репліку партнера, адже обмін репліками не може здійснюватися без взаємного розуміння, яке відбувається через аудіювання. Отже, володіння діалогічним мовленням передбачає володіння говорінням та аудіюванням, що вимагає від учасників спілкування двосторонньої мовленнєвої активності й ініціативності, тому курсантам необхідно постійно розвивати вміння розпочи-

нати діалог, реагувати на репліки співрозмовника і спонукати його до продовження розмови.

Аналізуючи різні наукові підходи, можемо дати визначення ключових дефініцій: діалог – процес двостороннього спілкування в конкретній ситуації буття, у якій кожен з учасників поперемінно виконує роль мовця й слухача (Колодязна, 2004: 11).

Багатоаспектною інтеракцією можна вважати навчальний діалог, оскільки в ньому гармонійно поєднуються різні види спілкування (невербальне, вербальне, емоційне, інтелектуальне і тд.). Основа навчального діалогу – вербальна комунікація, тобто чергування двох взаємопов'язаних процесів: мовлення і слухання.

Реплікою називають діалог, який складається з окремих висловлювань, пов'язаних між собою. Репліки характеризуються стислою, простою синтаксичною будовою, тісно пов'язані між собою своїми комунікативними функціями, структурно та інтонаційно, а найтісніший зв'язок існує між суміжними репліками.

Наприклад:

Officer: According to the Article 7 of the Law of Ukraine you are detained to clear up all the circumstances of the Ukrainian state border violation.

Officer: Are these belongings yours?

Foreigner: Yes, Sir. They are mine.

Officer: Take your belongings, please and follow me. (Гапонова, 2012: 151)

Діалогічна єдність це сукупність реплік, що характеризується структурною, інтонаційною та семантичною завершеністю. В. Черниш зазначає, що діалогічна єдність – це тісно пов'язані та структурно взаємозумовлені висловлювання (особливе структурно-граматичне об'єднання). Діалогічна єдність є одиницею навчання діалогічного мовлення. Перша репліка діалогічної єдності завжди ініціативна (її називають ще реплікою-стимулом або керуючою реплікою). Друга репліка може бути або повністю реактивною (інакше – реплікою-реакцією), або реактивно-ініціативною, тобто включати реакцію на попереднє висловлювання і спонукання до наступного (Черниш, 2011: 15).

Наприклад:

Officer: What are the reasons for violation of the state border?

Foreigner: I need money to continue my studies. So I decided to go to Germany to earn some money. My relatives in Tadzhikistan helped me to cross the border. Then I hid in the goods van, but your guards found me there.

Officer: Fill in this form and write an explanation why you were going to cross the border illegally. Don't forget to sign it.

Foreigner: Yes, Sir. (Гапонова, 2012: 166)

У процесі навчання іноземної мови курсанти повинні правильно продукувати діалогічну єдність різних видів, починати діалог, вживаючи відповідну ініціативну репліку (повідомлення, спонукання, запитання), реагувати на репліку співрозмовника, підтримувати розмову, додаючи до репліки-реакції свою ініціативну репліку, стимулювати співрозмовника до висловлювання, виражаючи свою зацікавленість, продукувати діалоги різних функціональних типів на основі запропонованих навчальних комунікативних ситуацій, в разі необхідності ввічливо перервати розмову і звернутися за допомогою до партнера або навіть до довідника.

Діалогічне мовлення – складний процес спілкування, тому відповідно і навчання діалогічного мовлення виділяє різні підходи, з яких можна виділити два основних. На першому етапі навчання діалогічного мовлення розпочинається зі слухання діалогу-зразка, а згодом і створення власних діалогів в аналогічних ситуаціях спілкування. Другий етап передбачає шлях від засвоєння елементів діалогу до самостійної його побудови на основі запропонованої навчальної комунікативної системи (Бацевич, 2004: 48).

Якщо курсанти засвоїли репліки-реакції та ініціативну репліку певної діалогічної єдності, тоді вже можна переходити до першого етапу формування навичок і вмінь діалогічного мовлення.

Наприклад: *(Between an officer and a passenger)*

Officer: Good afternoon! Border control! All passengers are kindly requested to produce papers.

Passenger: What papers shall we produce?

Officer: You have to show me your passports. Each of you gives me your own passport.

Passenger: Here you are. Sir! (Гапонова, 2012: 152).

Використання мікродіалогів є наступним етапом формування навичок і вмінь діалогічного мовлення курсантів. Мікродіалог є імпліцитною структурною основою розгорнутого діалогу і містить взаємопов'язані ланцюжки діалогічних єдностей, які ще називають діалогічним цілим. На цьому етапі використовуються комунікативні вправи, які допускають використання спеціально створених вербальних опор для висловлювання, а учасниками спілкування є самі курсанти, які виступають у певних ролях або від свого власного імені. На основі навчальних комунікативних ситуацій, запропонованих викладачем (або поданих у підручнику), вони продукують мікродіалоги.

Наприклад: *(Between a representative of the Ukrainian Border Guard authorities and a traveller):*

Officer: Good evening, sir! Is this all your luggage?

Traveller: Hello, officer. These two bags and a suitcase are mine.

Officer: Do you have anything to declare, sir? May be some liquors, cigarettes, any kind of controlled substances?

Traveller: I don't think so. I don't have any agricultural products, no lemons, apples...

Officer: Would you mind opening this bag, please, sir.

Traveller: Not at all. There is nothing prohibited in the bag.

Officer: What is it? I mean this grey box.

Traveller: Oh, it's my laptop computer.

Officer: Could you open and turn it on... O.K. Thank you. Now open your suitcase, please. What is there inside this box?

Traveller: It's a vase, a present for my wife.

Officer: May I have a look inside of it?

Traveller: Certainly you may. Here you are.

Officer: Everything is all right. You can go through the green channel. Have a nice trip!

Traveller: Thanks, officer. Nice to meet you (Гапонова, 2012: 165).

Курсанти навчаються вести діалоги різних функціональних типів на основі створеної викладачем (описаної в підручнику) комунікативної ситуації на третьому (заключному) етапі, де виконуються вправи вищого рівня (такі, що не дозволяють використання спеціально створених вербальних опор).

Наприклад: *Between the chief officer of the border patrol and passengers of the train* (Гапонова, 2012: 176).

Під час такої взаємодії курсанти вчаться обмінюватися інформацією іноземною мовою, врегульовувати проблеми, які можуть виникнути на кордоні, моделювати ситуації та прогнозувати їх розвиток, оцінювати власні дії та дії колег. Це допомагає майбутнім офіцерам-прикордонникам розуміти та поважати іноземців, їхні цінності та світогляд.

Висновки. Отже, в сучасному світі щороку зростає попит на висококваліфікованих захисників кордону, які вільно володіють іноземною мовою. Комунікативний підхід має першочергову ефективність під час вивчення іноземної мови, адже сприяє формуванню комунікативної компетентності у курсантів, впливає в першу чергу на їхню систему цінностей, світогляд, вміння мислити й швидко реагувати в професійних ситуаціях під час виконання службових обов'язків.

Діалогічне мовлення відіграє провідну роль в процесі навчання англійської мови, тому що за допомогою діалогу курсанти можуть аналізувати різні точки зору, вирішувати складні завдання на кордоні, сприяти співпраці з іноземцями.

На підставі аналізу та узагальнення наукових підходів було проаналізовано зміст, комунікативні та мовні особливості діалогічного мовлення, а саме: наявність співрозмовників; швидкий обмін репліками майже без попереднього обмірковування; ситуативна та смислова взаємозалежність, чіткість та лаконічність реплік; широке використання мовних штампів; слухове та зорове сприйняття учасників діалогу, а також з'ясовано, що діалогічне мовлення характеризується спонтанністю та має двосторонній характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : навч. посібник / К. : Академія, 2004. 344 с.
2. Гапонова В. М. Державна прикордонна служба України. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2012. 203с.
3. Колодязна В. В. Навчання діалогічного мовлення на уроках англійської мови за комунікативною методикою. *Англійська мова та література*. 2004. № 5. С. 4–9.
4. Мирошніченко А. Л. Навчання усного мовлення. *Українська мова та література*. 2004. № 31. С. 9–13.
5. Черниш В. В. Засоби формування іншомовної комунікативної компетенції у діалогічному мовленні. *Іноземні мови*. 2011. № 3. С. 15–22.

REFERENCES

1. Batsevych F. S. *Osnovy komunikativnoi linhvistyky [Basics of communicative linguistics]: navch. posibnyk*. K. : Akademiia, 2004. 344 p. [in Ukrainian].
2. Haponova V. M. *Derzhavna prykordonna sluzhba Ukrainy [State Border Guard Service of Ukraine]*. Khmelnytskyi: NASBGSU, 2012. 203 p. [in English].
3. Kolodiazna V. V. *Navchannia dialohichnoho movlennia na urokakh anhliiskoi movy za komunikativnoiu metodykoiu [Teaching dialogic speech in English lessons using the communicative method]*. *Anhliiska mova ta literatura*. 2004. № 5. pp. 4–9. [in Ukrainian].
4. Myroshnichenko A. L. *Navchannia usnoho movlennia [Learning oral speech] / Ukrainiska mova ta literatura*. 2004. № 31. pp. 9–13. [in Ukrainian].
5. Chernysh V. V. *Zasoby formuvannia inshomovnoi komunikativnoi kompetentsii u dialohichnomu movlenni [Means of formation of foreign language communicative competence in dialogic speech] / Inozemni movy*. 2011. № 3. pp. 15–22. [in Ukrainian].